

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РІВЕНЬ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В Україні процеси глобалізації і міжнародної фінансової інтеграції набули конкретних форм прояву шляхом входження іноземних банків у вітчизняні фінансові ринки, використовуючи для цього різні форми через купівлю українських банків, поглинання їх, створення нових банків з іноземним капіталом.

Дослідження показали, що процеси опанування національних фінансових ринків іноземними банками є притаманними для різних країн світу. Однак найбільш інтенсивно вони відбуваються в країнах із перехідною економікою. При цьому зберігається, як правило, одновекторність руху капіталів: від розвинутих держав до менш розвинутих. Опанування іноземними банками національних фінансових ринків супроводжується, як правило, зростанням конкурентної боротьби між банками за сфери впливу та клієнтів.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням впливу іноземного капіталу на роботу банківської системи України приділено увагу в публікаціях таких вітчизняних науковців та практиків: В. Гейця, В. Міщенко, Т.Смовженко, О. Кіресєва, О. Другова, В. Рисіна, О. Сугоняка. Однак питання основних тенденцій та потенційних ризиків від входження іноземних інвесторів на ринок банківських послуг України та методологія їх дослідження потребують подальшого розроблення.

Метою статті є визначення основних тенденцій та потенційних ризиків входження іноземного капіталу до банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. Ступінь і характер впливу іноземного капіталу на національну банківську систему залежить від багатьох факторів, дослідження яких потребує розроблення певних методологічних підходів. Важливими питаннями при цьому, на які слід дати чіткі відповіді, є:

- **ціль** входження іноземних банків на нові ринки, їх імідж на рівні міжнародних фінансово-кредитних відносин;
- **форми** взаємодії іноземних банків із вітчизняною та національною банківськими системами в цілому;
- **функціональна специфіка** діяльності іноземних банків у контексті задоволення фінансово-кредитних потреб національної економіки;
- **частка іноземного капіталу** конкретної держави в загальному обсязі капіталів національної банківської системи.

Дослідження зазначених вище питань показали:

1. За офіційними даними в Україні на сьогодні функціонують іноземні банки різних держав. У структурі іноземного капіталу банківської системи України основна частка припадає на такі іноземні банки: австрійські – 35 %; французькі – 16 %; російські – 12 %. Серед інших інтерес до українських

фінансових ринків проявляють такі країни, як Італія, Польща, Швейцарія, Великобританія та інші. Слід констатувати, що співвідношення іноземного банківського капіталу різних країн постійно змінюється при наростанні його загальної частки в сукупності капіталу української банківської системи. Тому важливим напрямком дослідження впливу іноземних банків повинні мати питання, пов'язані із визначенням цілей і функцій їхньої діяльності в Україні. Важливо також визначити, які банки приходять на фінансові ринки України, їхній міжнародний статус та імідж. До цього часу такі питання досліджувались фрагментарно з позицій інтересів окремих вітчизняних банків, а не національної банківської системи і економіки України в цілому.

2. Процеси входження іноземних банків в українські фінансові ринки відбуваються майже в закритому режимі, без належних обґрунтувань та ув'язки з інтересами держави. Досить часто невідомою залишається інформація не тільки для суспільства, а й для фахівців стосовно зміни власників банків, причин зміни власності, цін купівлі-продажу вітчизняних банків. При відсутності довгострокової державної програми розвитку банківської системи України в умовах наростання процесів глобалізації, експансії зарубіжними банками вітчизняних фінансових ринків це може призвести до негативних наслідків.

3. З огляду на зарубіжний досвід можна констатувати, що кожен конкретний іноземний банк, виходячи на фінансовий ринок України, намагається розробити і реалізувати свою стратегію розвитку. Дослідження показали, що банки західноєвропейських розвинутих держав входження в український фінансовий ринок тісно пов'язують з розв'язанням внутрішніх економічних проблем, включаючи підвищення прибутковості банківської діяльності за рахунок реалізації власних конкурентних переваг, зміцнення своїх позицій на міжнародних ринках [4].

Дещо інші цілі переслідують банки країн СНД, передусім, Росії. Досліджуючи присутність російських банків в Україні, важливо враховувати складність фінансово-економічних, політичних і соціальних проблем, що створились на етапі розвалу СРСР і досі не мають розв'язків, які б влаштовували обидві незалежні держави. Звертає на себе увагу той факт, що за останні роки на український фінансовий ринок прийшли відразу два великі державні банки Росії: Зовнішторгбанк (новий бренд ВТБ) та банк "Москва" [2]. Враховуючи, що зазначені вище банківські структури за величиною активів більш ніж удвічі перевищують сумарні активи вітчизняної банківської системи, було б недоцільно недооцінити їх можливий вплив на вітчизняну банківську систему та національну економіку в цілому.

Дослідження показали, що опановування іноземними банками фінансового ринку України доцільно розглядати як з позиції виявлення позитивних наслідків цього процесу, так і з точки зору виявлення і оцінки ризиків для безпеки розвитку вітчизняної банківської системи. Власне, регулятивні механізми на рівні держави, банківської системи та самих банків повинні бути спрямовані на мінімізацію негативних наслідків ризиків присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі і сприяти посиленню позитивних моментів їх реалізації.

Рівень ризикованості для економіки країни-реципієнта присутності іноземного капіталу в банківській системі чи рівень вигод від поетапної реалізації цього процесу залежатиме від чіткої позиції країни-реципієнта щодо допустимої межі частки іноземного капіталу в банківській системі та чітких механізмів виваженої політики захисту національних інтересів. Особливо актуальними ці питання є сьогодні для України. Зазначені чинники зумовлюють необхідність дослідження потенційних ризиків збільшення присутності іноземного капіталу в банківській системі країни, обґрунтування їхньої сутності, розроблення класифікації та структури впливу на розвиток країни, окреслення характерних особливостей застосування методів регулювання як на макроекономічному рівні, так і на рівні вітчизняних банків.

Ризик присутності іноземного капіталу в банківській системі країни – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана із невизначеністю наслідків впливу іноземного капіталу на рівень функціонування банківської системи та розвиток економіки країни-реципієнта. При цьому невизначеність цих наслідків залежить від низки першочергово суттєвих чинників, а саме [5]:

- рівня розвитку національної економіки країни-реципієнта, економічної і політичної стабільності;
- рівня прогнозованої економічної ефективності вкладення фінансового капіталу в цій країні;
- капіталізації та конкурентоспроможності банківської системи країни-реципієнта;
- існуючої частки присутності іноземного капіталу в банківській системі цієї країни;
- регулятивних методів, що застосовуються для захисту національних інтересів;
- тенденцій розвитку фінансового ринку в умовах глобалізації;
- стратегії і тактики здійснення фінансової інтервенції розвинених країн на ринки країни-реципієнта;
- ступеня відкритості фінансової системи та економіки для іноземних інвесторів.

Комплексний вплив на ці чинники є в основі методології регулювання ризиків присутності іноземного капіталу в банківській системі країни і визначатиме їхній прийнятний рівень. Слід зазначити, що ризики присутності іноземного капіталу в банківській системі країни є спектральними, тобто через глобальність наслідків прояву вони впливають на економічну, соціальну, структурну, фінансову, конкурентну, політичну та інші сфери діяльності. Це і зумовлює комплексний підхід до їхньої класифікації та визначення змісту.

Результати аналізу світового досвіду показали, що існує ціла низка ризиків, пов'язаних із збільшенням частки іноземного капіталу в банківській системі країни, та система критеріїв їх видової класифікації.

Дослідивши праці вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, можна виділити такі основні ринкові ризики, пов'язані зі збільшенням частки іноземного капіталу в банківській системі [1, 3]:

1. Втрата контролю за банківською системою з боку вітчизняних інвесторів, що може змінити напрямок фінансових потоків у країні в напрямку підтримки вітчизняних та стратегічно важливих для економіки підприємств і виробників на фінансування виробництв за участю іноземного капіталу, що економічно більш вигідно іноземним інвесторам, що в перспективі може призвести до втрати фінансової та економічної незалежності країни та погіршити її економічну безпеку.

2. Можливість зниження стабільності роботи банківської системи внаслідок впливу іноземного капіталу в разі погіршення економічної ситуації в Україні, східноєвропейському регіоні чи країні його походження.

3. Порушення роботи конкурентного механізму ринку банківських послуг, що зумовлено відносно вищим рівнем конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом у порівнянні з українськими, що за певних обставин може призвести до монополізації українського ринку банківських послуг зарубіжними банками.

Основними критеріями поділу ризиків присутності іноземного капіталу в банківській системі країни, на нашу думку, є такі:

- функціональний рівень прояву наслідків дії ризиків;
- сегмент охоплення ринку банківських послуг іноземним капіталом;
- стратегія проникнення іноземного капіталу в банківську систему.

Функціональний рівень прояву наслідків дії ризиків присутності іноземного капіталу в банківській системі країни визначатиметься ступенем впливу цих ризиків на стабільність банківської системи країни. Адже прояв ризиків на рівні банківської системи країни, її фінансової системи та господарського сектора буде поступовим, взаємозалежним, але дещо різним. Через вливання іноземного капіталу саме в банківський сектор першочергово прояв ризиків відбуватиметься на рівні банківської системи країни-реципієнта – зниження стабільності її функціонування та втрати контролю. Можливість зниження стабільності роботи банківської системи внаслідок різкого впливу іноземного капіталу при погіршені ситуації в Україні, східноєвропейському регіоні чи країні походження традиційно впливає на фінансовий ринок загалом та порушує механізми функціонування всього господарського комплексу країни, структури виробництва, диверсифікації ресурсів тощо. Адже господарський комплекс та його структурні складові користуються кредитною підтримкою, здійснюють розрахунки і платежі через банківські установи. Втрата контролю за банківською системою з боку вітчизняних інвесторів може змінити рух фінансових потоків у країні з напрямку підтримки вітчизняних та стратегічно важливих для економіки підприємств і виробників на фінансування виробництв за участю іноземного капіталу та більш економічно вигідних іноземним інвесторам, що в перспективі може призвести до втрати фінансової та економічної незалежності країни та погіршити її економічну безпеку. Адже здебільшого

іноземні банки приходять в Україну з метою контролю виробництва і отримання контролю не тільки над фінансовим, але й господарським сектором економіки.

Важливим критерієм класифікації цих ризиків вважаємо і часткове охоплення ринку банківських послуг іноземними банками. Кредитне входження на ринок банківських послуг країни-реципієнта іноземними банківськими установами здійснюється через насичення фінансовими ресурсами її економіки. Окрім висвітлених вище переваг цього процесу (зниження процентних ставок, полегшення доступу до кредитів, зростання рівня інвестицій в економіку), потенційними ризиками можуть стати надмірний контроль з боку іноземних банків діяльності позичальників, втрата конкурентних позицій вітчизняними банками через неможливість послабити кредитний контроль та надавати кредити без забезпечення, що може суттєво збільшити кредитні ризики і призвести до банкрутства банків. При цьому іноземні банки можуть підтримувати кредитами потужні і діючі українські підприємства частково через заставу цінних паперів і таким чином привласнювати їх, або спрямувати їх діяльність у русло, вигідне інвесторам, а не на розвиток вітчизняної економіки. Як показує практика, іноземні банки насичують інвестиціями галузі, які є джерелами сировинних ресурсів, або фінансують ті підприємства за участю іноземного капіталу, які дають максимальний прибуток за найкоротший термін.

Ризики, що виникають при депозитному входженні іноземного капіталу на ринок банківських послуг, теж потребують уваги. В Україні їх на сьогодні поки що немає, однак, потенційно вивчити можливість їх впливу доцільно. Вичерпування ресурсів з країни-реципієнта, залучених від громадян депозитними програмами, на час згортання або переміщення бізнесу іноземного банку може призвести до соціального ризику – втрати довіри населення до банківської системи, посилення політичних впливів, погіршення рівня економічної безпеки країни. Слід зазначити, що відкриття філій іноземних банків в Україні може призвести до відпливу частини вкладів населення до філій зарубіжних банків внаслідок того, що в іноземних банках діє вища норма гарантування вкладів населення. Крім цього, слід враховувати імовірний прихід в Україну іноземних банків без надійної репутації, достатніх ресурсів, інноваційних проектів, а тільки з метою викачування ресурсів та відмивання грошей. Ризики, що виникають при входженні на ринок іноземних банків двома шляхами, зумовлюють здебільшого порушення роботи фінансово-кредитного механізму країни та виникнення ризику залежного розвитку.

Стратегія і спосіб проникнення іноземного капіталу в банківську систему країни-реципієнта визначатиметься, передусім, такими основними мотивами входження іноземного капіталу, як освоєння нових ринків, монополізація банківських сегментів, отримання вищих прибутків, цілеспрямоване послаблення і знищення банківської системи країни-реципієнта, політичні і соціальні впливи на розвиток країни з орієнтацією на послаблення національних інтересів приймаючої країни. Ризики, що виникають при злитті (добровільному об'єднанні капіталів) вітчизняного і іноземного

банків полягають у втраті індивідуальної значимості вітчизняного банку на ринку, політики його діяльності та стратегічних орієнтирів. Фактично потужна фінансова група може демпінгувати директивні фінансові рішення, диктувати політику на ринку, виходити за межі національного регулювання. При поглинанні (примусовому приєднанні) іноземними банками вітчизняних банківських установ до своїх структур прояв ризиків є агресивніший – вітчизняний банк фактично зникає з ринку, відбувається понесення втрат власниками банку, порушуються зобов'язання перед вкладниками, втрата довіри до банківської системи загалом, погіршується стабільність її діяльності. Низька капіталізація робить вітчизняні банки легким об'єктом для поглинання іноземними структурами, обмежує їх конкурентний потенціал, стримує приплив прямих іноземних інвестицій, зумовлює невиправдану відсоткову політику як плату за додатковий ризик.

Купівля іноземними банками вітчизняних банківських установ, що відбувається на умовах угод, також спричиняє низку ризиків, передусім, ризиків конкуренції та концентрації в банківському секторі, зміни організаційної та функціональної структури банків, впровадженні нової стратегії їх розвитку, спрямованої не завжди на захист національних інтересів, підтримку вітчизняних наукомістких і перспективних галузей виробництва чи надання послуг. Ризик конкуренції для вітчизняних банків проявляється в тому, що присутність іноземних банків робить неконкурентоспроможними вітчизняні банківські структури за параметрами капіталізації, асортименту банківських послуг, умов і вартості їх надання, інноваційності банківських технологій тощо. Витіснення з ринку банківських установ країни-реципієнта призведе фактично до втрати її фінансової незалежності, суверенітету в грошово-кредитній політиці.

Висновки. Підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Основними тенденціями залучення іноземного капіталу до банківської системи України є: інтенсивність його проникнення, превалювання іноземного капіталу, залученого з країн Європи, перед Росією, спрямованість іноземних інвесторів на придбання всеукраїнських банків із розвиненою мережею.

2. Рівень ризикованості для економіки країни-реципієнта присутності іноземного капіталу в банківській системі чи рівень вигод від поетапної реалізації цього процесу залежатиме від чіткої позиції країни-реципієнта щодо допустимої межі частки іноземного капіталу в банківській системі та чітких механізмів виваженої політики захисту національних інтересів. Особливо актуальними ці питання є сьогодні для України.

3. Основними критеріями розподілу ризиків присутності іноземного капіталу в банківській системі країни є:

- функціональний рівень прояву наслідків дії ризиків;
- сегмент охоплення ринку банківських послуг іноземним капіталом;
- стратегія проникнення іноземного капіталу в банківську систему.

Список літератури

1. Геєць В.М. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. – 2006. – № 26 (605).
2. Козоріз М.А. Теоретичні засади дослідження впливу іноземних банків на розвиток вітчизняної банківської системи / Вплив іноземного капіталу на роботу банківської системи України: Матеріали круглого столу від 28 вересня 2006 р. – Київ – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – С. 14-17.
3. Міщенко В., Набок Р. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни // Вісник НБУ. – 2005. – № 11. – С. 38.
4. Северная экспансия // Деловой журнал. – 2007. – № 2. – С. 38-40.
5. Слобода Л.Я. Тенденції впливу збільшення присутності іноземного капіталу на роботу банківської системи України / Вплив іноземного капіталу на роботу банківської системи України: Матеріали круглого столу від 28 вересня 2006 р. – Київ – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – С. 14-17.

Отримано 18.05.2007

Лис, І.М. Вплив іноземного капіталу на рівень ліквідності банківської системи України [Текст] / І.М. Лис // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми : УАБС НБУ, 2007. - Вип. 20. - С. 344-350.